

Şevki Kıralp

Doçent Dr., Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/ Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Lefkoşa/K.K.T.C
Assist. Prof., Cyprus International University/Faculty of Economics and Administrative Sciences/Political Science and International Relations, Nicosia/T.R.N.C

eposta: skiralp@ciu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-1969-2257> - RorID: <https://ror.org/04mk5mk38>

Atıf/Citation: Kıralp, Ş. 2024. Karl Marx'ın Yazılarında 1853-1856 Kırım Savaşı: Rusya ve Avrupa Devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na Dair Politikaları. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12/39, 50-65. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1385287>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	02.10.2023
Kabul Tarihi/Accepted:	15.11.2023
Yayın Tarihi/Published:	15.06.2024

KARL MARX'IN YAZILARINDA 1853-1856 KIRIM SAVAŞI: RUSYA VE AVRUPA DEVLETLERİNİN OSMANLI İMPARATORLUĞU'NA DAİR POLİTİKALARI

Öz

İnsanlık tarihinin en ünlü düşünürleri arasında yer alan Karl Marx, Londra'da yaşadığı yıllarda ABD'de yayınlanan *New York Tribune* gazetesinde 1853 yılında patlak veren Osmanlı-Rus Savaşı'na (Kırım Savaşı) dair önemli yazılar yazmıştır. Marx bu yazılarıyla savaşın gidişatına ve Osmanlı İmparatorluğu, Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya ve Prusya'nın siyasetlerine dair derin analizler yapmıştır. Bu çalışma, bahse konu yazılara odaklanmakta ve bahse konu devletlerin siyasetlerinin bu yazılarda nasıl resmedildiğini incelemektedir. Çalışmanın bulguları, Marx'ın bu yazılarda Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenlik haklarının ve toprak bütünlüğünün korunmasından yana olduğunu ortaya koymaktadır. Marx Osmanlı İmparatorluğu'nun meşru müdafaa halinde olduğunu, Rusya'nın ise saldırgan bir politika izleyerek Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğini ve toprak bütünlüğünü ihlal ettiğini savunmaktadır. Bunun yanında, İngiltere, Fransa, Avusturya ve Prusya gibi Avrupa'nın büyük güçlerinin siyasetlerini de mercek altına alan Marx bu devletlerin tutumları karşısında oldukça eleştirel bir tavır içerisinde. Marx'a göre İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu'na verdikleri destek tamamen zoraki olup, dört devletin Osmanlı'ya "barış için" kabul ettirmeye çalıştıkları reformlar Rus taleplerinden radikal biçimde farklı da değildir. Bunun yanında, Marx'ın bahse konu yazıları Osmanlı İmparatorluğu'nda yükselen burjuvazinin neredeyse tamamen gayrimüslimlerden oluştuğunu ortaya koymaktadır ve bahsi geçen devletlerin (özellikle Avrupalı devletler) Osmanlı İmparatorluğu'nu gerçekleştirmeye zorladıkları reformların gayrimüslim burjuvazinin çıkarlarıyla örtüştüğünün anlaşılmasında son derece aydınlatıcıdır. Marx, Kırım Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer alan İngiltere ve Fransa'nın gelecekte Osmanlı

Karl Marx'ın Yazılarında 1853-1856 Kırım Savaşı: Rusya ve Avrupa Devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na Dair Politikaları

İmparatorluğu'nu parçalamaya çalışma olasılıklarının oldukça yüksek olduğu değerlendirilmesinde bulunmuş ve geçen zaman kendisini haklı çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Burjuvazi, Finans, Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, Eflak, Boğdan

THE CRIMEAN WAR (1853-1856) IN KARL MARX'S WRITINGS: POLICIES OF RUSSIA AND EUROPEAN STATES TOWARDS THE OTTOMAN EMPIRE

Abstract

Karl Marx, one of the most famous thinkers in the history of humanity, wrote important articles on the Ottoman-Russian War (Crimean War) that erupted in 1853, while he was living in London and contributing to the *New York Tribune* newspaper published in the USA. With these writings, Marx conducted deep analyses of the course of the war and the policies of the Ottoman Empire, Russia, England, France, Austria, and Prussia. This study focuses on these writings and examines how the policies of the mentioned states are portrayed in these writings. The findings of the study reveal that Marx supported the preservation of the sovereignty rights and territorial integrity of the Ottoman Empire in these writings. Marx argued that the Ottoman Empire was in a legitimate defensive position, while Russia pursued an aggressive policy, violating the sovereignty and territorial integrity of the Ottoman Empire. In addition, Marx critically evaluated the policies of the great powers of Europe, such as England, France, Austria, and Prussia. According to Marx, the support given to the Ottoman Empire by England and France was entirely forced, and the reforms that the four states tried to impose on the Ottoman Empire in the name of "peace" were not significantly different from Russian demands. Furthermore, Marx's writings on the subject reveal that the rising bourgeoisie in the Ottoman Empire consisted almost entirely of non-Muslims and that the reforms imposed by the mentioned states (especially European states) on the Ottoman Empire coincided with the interests of the non-Muslim bourgeoisie, shedding light on this matter. Marx assessed that England and France, who sided with the Ottoman Empire in the Crimean War, were highly likely to attempt to dismember the Ottoman Empire in the future, a prediction that has proven to be accurate over time.

Keywords: Bourgeoisie, Finance, Tanzimat Edict, Islahat Edict, Wallachia, Moldavia

КАРЛ МАРКС'С ЗАПИСИ О КРЫМСКОЙ ВОЙНЕ, 1853-1856: ПОЛИТИКА РОССИИ И ЕВРОПЕЙСКИХ ГОСУДАРСТВ К ОСМАНСКОЙ ИМПЕРИИ

Резюме

Карл Маркс, один из самых известных мыслителей в истории человечества, написал важные статьи о Османско-русской войне (Крымская война), которая началась в 1853 году, во время своего проживания в Лондоне и сотрудничества с газетой *New York Tribune*, издававшейся в США. Своими публикациями Маркс проводил глубокий анализ хода войны и политики Османской империи, России, Англии, Франции, Австрии и Пруссии. Это исследование фокусируется на его статьях и исследует, как политика указанных

государств изображена в этих публикациях. Результаты исследования показывают, что Маркс поддерживал сохранение суверенитета и территориальной целостности Османской империи в своих статьях. Маркс аргументировал, что Османская империя находилась в законной оборонительной позиции, в то время как Россия проводила агрессивную политику, нарушая суверенитет и территориальную целостность Османской империи. Кроме того, Маркс критически оценивал политику великих держав Европы, таких как Англия, Франция, Австрия и Пруссия. По мнению Маркса, поддержка, оказываемая Англией и Францией Османской империи, была полностью вынужденной, и реформы, которые четыре государства пытались насадить Османской империи во имя "мира", существенно не отличались от российских требований. Кроме того, публикации Маркса по этой теме раскрывают, что восходящая буржуазия в Османской империи состояла почти полностью из немусульман и что реформы, налагаемые указанными государствами (особенно европейскими государствами) на Османскую империю, совпадали с интересами немусульманской буржуазии, что проливает свет на этот вопрос. Маркс оценил, что Англия и Франция, сторонники Османской империи в Крымской войне, вполне могли попытаться разделить Османскую империю в будущем, предсказание, которое со временем подтвердилось.

Ключевые слова: Буржуазия, Финансы, Танзиматский Фирман, Ислахатский Фирман, Валахия, Молдавия

Giriş

1853-1856 yılları arasında yaşanan Osmanlı-Rus Savaşı (Kırım Savaşı) Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya'ya karşı İngiltere ve Fransa ile iş birliği yaptığı, askeri olarak zafere ulaşmasına rağmen siyasi ve ekonomik olarak ağır bedeller ödediği bir dönüm noktasıdır. Bu çalışma, Karl Marx'ın bahse konu savaşa dair yazılarını incelemekte, bu yazılarda İngiltere ve müttefiklerinin savaş sırasındaki tutumlarının ve Osmanlı İmparatorluğu'na dair nihai hedeflerinin nasıl yer bulduğuna ışık tutmaktadır. Çalışma, bahse konu yazılardaki görüşlerin daha net olarak kavranabilmesi adına Kırım Savaşı öncesi ve sonrasında yaşanan tarihsel süreçleri de kısaca ele almakta, bu süreçlerin büyük devletlerin (özellikle Avrupa devletlerinin) Osmanlı İmparatorluğu'nu dahil etmek istedikleri ekonomik sistem, Osmanlı İmparatorluğu'na dair uyguladıkları siyaset ve Osmanlı İmparatorluğu'nda yükselmekte olan gayrimüslim burjuvazinin çıkarları ile ilişkisine açıklık getirmektedir. Çalışmanın bulguları, Marx'ın savaş boyunca Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), New York'ta yayınlanan *New York Tribune* gazetesinde yer alan yazıları aracılığıyla İstanbul'un egemenlik haklarını savunduğu, İngiltere ve Fransa'nın birer müttefik olarak Osmanlı İmparatorluğu'na karşı sorumluluklarını yerine getirip getirmediğini sorguladığı, Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'yla ilgili nihai hedefleri konusunda oldukça şüpheli davrandığı ve bu şüphelerin Kırım Savaşı'ndan bir süre sonra haklı çıkmaya başladığı yönündedir.

Karl Marx'ın Yazılarında 1853-1856 Kırım Savaşı: Rusya ve Avrupa Devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na Dair Politikaları

Karl Marx özelde 19. Yüzyıl'ın, genelde ise insanlık tarihinin en önemli siyasi düşünürleri arasındadır. Felsefe çalışmalarına başladığı ilk yıllarda Georg Wilhelm Friedrich Hegel'den etkilenmiş, Prusya'da 19. Yüzyıl başlarında yükselen aydın gruplarından "Genç Hegelciler" arasında yer almış ve Hegel'in diyalektik idealizmine karşı eleştirel yaklaşarak diyalektik materyalizmi geliştirmiştir (Doğan 2018). Üretim araçlarında özel mülkiyete son verilmesini ve bu sayede sosyal sınıfların bulunmadığı toplum yapıları oluşturulmasını amaçlayan ideolojik ve teorik yaklaşımlara öncülük etmiştir. Tarihsel materyalizm ve ekonomik determinizme önemli katkılarda bulunmuştur (Marx 2011; Marx ve Engels 2011). Marx, 1818'de Prusya'nın Trier şehrinde doğmuştur. Bonn Üniversitesi ve Berlin Üniversitesi'nde eğitim alan Marx doktorasını Jena Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Demokritos ve Epikür'ün doğa felsefelerinin karşılaştırmalı incelemesini gerçekleştirdiği doktora tezini 1841 yılında, henüz 23 yaşındayken bitirmiştir. 20'li yaşlarının ortalarında radikal siyasi fikirleriyle sivrilmiş ve Prusya'dan sürgün edilmiştir. 1843'te Paris'e yerleşen Marx, orada 1848 yılında birlikte Komünist Manifesto'yu yazacağı Friedrich Engels ile tanışmıştır. 1845'te Prusya'nın isteği ile Fransa'dan da sürgün edilerek Belçika'ya yerleşmiştir. 1849'da Londra'ya gitmiş ve ömrünün sonuna kadar orada yaşamıştır. 1883 yılında hayatını kaybetmiştir. Ömrünün büyük bir kısmında oldukça yoksul bir yaşam süren Marx hayatını ve çalışmalarını arkadaşı Engels'in maddi katkılarıyla sürdürebilmiştir. Eşi Jenny von Westphalen ile evliliğinden yedi çocuğu olmuş, fakat iki çocuğu hastalıktan ötürü hayatlarını kaybederken bir diğeri Marx'ın ölümünden 16 yıl sonra intihar etmiştir (Sperber 2013).

Marx, kapitalist ekonomik sistemin işleyişine dair derinlemesine analizler gerçekleştirdiği üç ciltlik eseri *Das Kapital*'in (Sermaye) ilk cildini 1867 yılında yayınlamıştır. Eserin diğer iki cildi ise Marx'ın ölümünden sonra Engels tarafından yayına hazırlanmıştır. Marx, 1852 yılında *New York Tribune* gazetesinde yazarlığa başlamış ve gazetenin Londra Muhabirliğini de yapmıştır (Berlin 1963; When 2001). Marx'ın bu çalışmada incelenmekte olan yazılarının yayınlandığı *New York Tribune* o dönemin gerek ABD çapında gerekse dünya çapında en prestijli, en etkili ve en yüksek tirajlı gazeteleri arasındadır (Fuller 1995: 9-10). 1853 yılında patlak veren Rus-Osmanlı savaşını yakından takip eden Marx, bu gazetede çok sayıda yazı kaleme alarak hem savaşın gidişatına dair aydınlatıcı bilgiler vermiş, hem de önemli tarihsel, ekonomik, siyasi ve sosyolojik saptamalarda bulunmuştur. İfade edilebilir ki, Rus-Osmanlı savaşında net olarak Moskova aleyhtarı bir tavır takınmış ve Osmanlı'nın Avrupalı müttefiklerinin (Fransa, İngiltere ve Avusturya) siyasetlerinde samimiyetsiz ve yetersiz bulduğu hususları dile getirmekten geri durmamıştır. Dolayısıyla Marx, Kırım Savaşı boyunca Osmanlı devleti ve Osmanlı halkının hak ve çıkarlarını hem Rusya'ya hem de Osmanlı ile ittifak kuran Avrupa devletlerine karşı savunmuştur.

Yöntem ve Teknik

Bu çalışma tarihsel ve nitel bir metodolojiye sahiptir. Çalışma, “Kırım Savaşı” olarak bilinen 1853-1856 Osmanlı-Rus Savaşı’nın, 19. Yüzyıl’ın önemli düşünürlerinden Karl Marx’ın *New York Tribune* gazetesinde yayınlanan yazılarında nasıl yer bulduğuna odaklanmıştır. Çalışma, içerik analizi yöntemi ile Marx’ın bahse konu yazılarında Osmanlı İmparatorluğu (Marx o dönemler Batı’da yaygın olduğu şekliyle “Türkiye”/Turkey adını “Osmanlı İmparatorluğu” anlamında kullanmaktadır), Rusya ve Batılı devletler (İngiltere, Fransa, Prusya ve Avusturya) hakkında çizdiği imajları incelemiştir. Bunun yanında, Marx’ın bu devletlerin bahse konu dönemdeki siyasetlerine dair yaptığı yorum ve tespitler de bu çalışmanın üzerinde önemle durduğu hususlar arasındadır. Çalışmanın temel kaynağı, Marx’ın bahse konu dönemde ve adı geçen gazetede Osmanlı-Rus savaşı hakkında kaleme aldığı yazılardır. Bu yazılara, İngilizce asıllarının bir araya toplandığı, Karl Marx’ın kızı Eleanor Marx Aveling (daha sonra intihar etmiştir) ve Edward Aveling tarafından derlenmiş olan, 1897 tarihli *The Eastern Question* (Doğu Meselesi) başlıklı kitap aracılığıyla ulaşılmıştır. Çalışma ayrıca Marx’ın metodolojisinde oldukça önemli bir yeri olan “sınıf çıkarları” (Marx ve Engels 2011) kavramına odaklanarak Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. Yüzyıl’da yükselmekte olan gayrimüslim burjuvazinin çıkarları ile büyük devletlerin siyaseti arasındaki ilişkiyi aydınlatmaya çalışmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’nun 19. Yüzyıl’ı: Avrupa Devletleri ve Rusya’nın Politikaları

Osmanlı İmparatorluğu, 1683 yılındaki İkinci Viyana Kuşatması ve 1699 yılındaki Karlofça Antlaşması’nda Batı karşısındaki askeri ve diplomatik gücünün azalmakta olduğunu fark etmiştir. Bu, Osmanlı İmparatorluğu’nu diplomatik, askeri, siyasi ve sosyokültürel açılardan modernizasyon arayışlarına itmiştir (Sander 2006: 139-140). 18. Yüzyıl’ın başlarından itibaren, Rusya Osmanlı topraklarının kuzeyinde gittikçe büyüyen bir tehdit haline gelmiştir. 1768-1774 yılları arasındaki Osmanlı-Rus savaşı sonrasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) uyarınca İstanbul Kırım üzerindeki hakimiyetini kaybetmiş ve Rusya Osmanlı topraklarındaki Ortodoks grupların “koruyucusu” statüsüne sahip olduğu iddiasıyla Osmanlı’nın içişlerine müdahale edebileceği avantajlar yakalamıştır (Davison 1976: 363; Hale 2000: 21). 19. Yüzyıl’ın ilk yarısında, 1789 Fransız Devrimi’nin etkisiyle yaygınlaşan milliyetçi akımlar Osmanlı İmparatorluğu’nun gayrimüslim topluluklarına da sirayet etmiştir. Bu akımların bir neticesi olarak Sırbistan özerklik, Yunanistan ise bağımsızlık kazanmıştır (Çağaptay 2006: 5; Demirağ 2005; Kıralp 2014: 118).

Rusya, İngiltere ve Fransa gibi devletler Fransız İhtilali sonrasında yükselen liberalizm ve yurttaşlık hakları gibi kavramların Osmanlı gayrimüslimleri arasında itibar görmesinden yararlanıp İstanbul’u bu grupların talepleri doğrultusunda reform yapmaya zorlayarak devletin içişlerine müdahale etme imkânı bulmuşlardır. Sultan Abdülmecid’in bu koşullar karşısında 1839 yılında ilan ettiği Tanzimat Fermanı, Osmanlı İmparatorluğu’nu toplumun

Karl Marx'ın Yazılarında 1853-1856 Kırım Savaşı: Rusya ve Avrupa Devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na Dair Politikaları

millet-i hâkime (Müslümanlar) ve gayrimüslimler olarak ikiye ayrıldığı geleneksel millet sisteminden uzaklaştırıp Batı-tipi eşit yurttaşlık anlayışına yaklaştırmış, özel mülkiyet ve miras haklarını geliştiren köklü reformlara önyak olmuştur (Davison 2015). Bahse konu reformlar, sağlam temellere oturma süreci Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar uzanan millet sistemini ciddi şekilde tehdit etmiştir. Osmanlı'nın gayrimüslim toplulukları millet sistemi çerçevesinde yüzyıllarca din, eğitim ve özel hukuk gibi alanlarda inançları çerçevesinde yaşamışlar ve bu vesileyle Müslümanlardan farklı hak ve görevlere bağlı olarak yönetilmişlerdir (Kıralp 2023: 1194-1195). Örneğin, gayrimüslimler orduya alınmamışlar ve cizye ödemişlerdir. Bunun yanında, gayrimüslim toplulukların dini liderleri kendi toplulukları üzerinde, vergi toplamak gibi önemli yetkilere sahip olmuşlardır. Bu liderler devlet hiyerarşisinde son derece yüksek bir konumda olup Padişah ile doğrudan görüşme hakkını elde etmişlerdir. Bu liderlerin devlete karşı temel sorumlulukları ise topluluklarının Padişah'a itaatini sağlamak olmuştur (Ortaylı ve Armağan 2004). Tanzimat Fermanı ile başlayan süreçte bütün Osmanlı halkının din ayırt etmeksizin eşit hak ve görevlere sahip olmasına dayalı, Batı-tipi bir yurttaşlık modelinde yönetilmeye çalışılması Osmanlı'nın siyasal, kültürel ve sosyoekonomik yapısı ile ciddi biçimde çelişmiştir (İnalçık 2016; Öztürk 2014: 37).

Büyük devletler Osmanlı İmparatorluğu'nu "Batı-tipi" siyaset, hukuk, ekonomi ve kültür tasarımları aracılığıyla parçalamaya ve uluslararası sisteme zayıflamış bir vaziyette dahil etmeye çalışmaktayken, 1830'lu yıllarda yaşanan Mısır'daki Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı gibi hadiseler Ruslara Osmanlı İmparatorluğu'nun artık Moskova'nın planlarına karşı koyamayacak kadar zayıfladığını düşündürmüştür (Kocaoğlu 1995). Buna ilaveten, 1840'lı ve 1850'li yıllarda Rusya'nın Ortodoksların, Fransa'nın ise Katoliklerin hamisi gibi hareket etmesi bu iki devleti Kudüs konusunda rekabete itmiştir (Yurdakul 2023: 1070). Rusya, aynı yıllarda İngiltere'ye "Avrupa'nın Hasta Adamı" gözüyle baktığı Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkarak topraklarını paylaşma teklifinde bulunmuştur. Fakat, 18. Yüzyıl'da Rusya'nın Osmanlı topraklarını ele geçirmesine göz yuman İngiltere, 19. Yüzyıl ortalarında taktik değiştirmiştir. İngiltere, daha da fazla güçlenecek bir Rusya'nın Avrupa'daki güçler dengesini mahvedeceğinin farkına vararak Ruslara karşı mücadelesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer almaya başlamıştır (Başaran 2018: 136). Rusya, Prusya, Avusturya ve İngiltere 1815 yılında Napoleon'u birlikte mağlup etmişler ve Viyana Kongresi'nde Avrupa'daki yeni dengeleri birlikte kurmuşlardır (Vick 2014). Fakat Rusya'nın yükselişi Avrupa'nın üç güçlü devletini eski müttefikleri Rusya'ya karşı mücadele ederek eski düşmanları Fransa ile ittifak yapmak zorunda bırakmıştır (Karaca 2020). Belirtmelidir ki, İngiltere güçler dengesine ilaveten sömürgesi Hindistan'la olan ticaret yolu bağlantısını koruyabilmek için de Osmanlı İmparatorluğu'nu Rusya karşısında destekleme ihtiyacı duymuştur (Demirağ 2005: 154).

Rusya'nın 19. Yüzyıldaki dış politikasının iki temel unsuru bulunmaktaydı: Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı topraklarını hedef almasına yol açan, Doğu ve Güneydoğu Avrupa'daki Slav halklarını birleştirip onların hamisi olarak Avrupa'daki nüfuzunu artırma siyaseti olan Panslavizm (Kürkçüoğlu 2000) ve kendi denizlerinin yılın belli bölümlerinde donmasının yarattığı dezavantajlarla başa çıkabilmek maksadıyla Osmanlı'nın Doğu topraklarını hedef almasına yol açan Akdeniz'e açılma projesi (Derviş ve Dervisheva 2015). 1853 yılında, Rusya Ortodoks kimliğini ve Osmanlı Ortodoksları ile dini bağlarını kullanarak İstanbul üzerinde baskı kurmaya çalışmıştır. Moskova, İstanbul'dan Osmanlı topraklarındaki gayrimüslimlere dair "koruyuculuk statüsü" iddialarını güçlendirecek ve Osmanlı'nın egemenliğini daha da fazla sekteye uğratabilecek taleplerde bulunmuştur. Rusya'nın İstanbul üzerinde kurmaya çalıştığı baskı İngiltere, Prusya, Avusturya ve Fransa'yı Osmanlı İmparatorluğu'na destek çıkmak durumunda bırakmıştır. Özellikle İngiltere ve Fransa'dan destek güvencesi alan İstanbul Rus taleplerini reddedince Çarlık ordusu *Memleketeyn'i* (Eflak ve Boğdan) işgal etmiştir (Acar 2019; Badem 2010).

Avrupa'nın büyük güçlerinin araya girmesiyle birlikte Viyana'da barış konferansı yapılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu Rusya'yı işgal ettiği topraklardan çıkmaya çağırılmıştır. Çar bu çağrıya uymayınca 1853 Ekim ayında savaş fiilen başlamıştır. İngiltere ile Fransa savaşı durdurmak için diplomatik çabaları yoğunlaştırmışlardır (Goldfrank 1994). Savaşın ilk aşamasında, Balkanlardaki kara çarpışmalarında Osmanlı İmparatorluğu üstünlük sağlamıştır. 1853 sonlarına doğru, Osmanlı İmparatorluğu Karadeniz'i, İstanbul'u ve boğazları denizden gelecek olası bir Rus saldırısı karşısında emniyete almak için hazırlıklara başlamıştır. İngiliz ve Fransız donanmaları bu bağlamda İstanbul'da toplanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu bu tedbirin yetersiz olduğunu, Karadeniz'de güvenliği sağlamak için devriye gemileri görevlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Fransa Karadeniz'de devriye görevi yürütecek Osmanlı gemilerini kendi gemileriyle desteklemeye sıcak bakmıştır. Ancak, İngiltere bunu kabul etmeyince Fransa da geri adım atmıştır. Karadeniz'de güvenlik amacıyla devriye görevi yürütmekte olan 12 Osmanlı gemisi, Sinop limanında buldukları 30 Kasım 1853 tarihinde Rus donanmasının saldırısına uğrayarak batırılmıştır. Rus saldırısı ve Osmanlı kayıpları İngiltere'ye tutumunun yanlış olduğunu göstermiştir. Bunun üzerine İngiliz ve Fransız donanmaları Karadeniz'de daha etkin bir rol oynamaya başlamışlardır (Keleş 2008: 168-171).

Rus-Osmanlı savaşı sürmekteyken o dönemler Osmanlı toprağı olan Epir, Etolya ve Teselya'da Rum isyanları başlamıştır. Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu'na denizden sağladığı destek ise bu isyanları boşa çıkarmış ve Çar'ın yanında savaşa girmeye hazırlanan Yunanistan'ın eli kolu bağlanmıştır (Kızılyürek 2002: 54). Rusya'ya Osmanlı'nın toprak bütünlüğüne saygı gösterme ve Ortodoksların koruyuculuğu iddiasından vazgeçme çağrısında bulunan İngiltere ve Fransa İstanbul'a tüm Osmanlı ahalisine Tanzimat Fermanı'nın başlattığı reformları daha da ileriye götürerek Batı-tipi yurttaşlık hakları

Karl Marx'ın Yazılarında 1853-1856 Kırım Savaşı: Rusya ve Avrupa Devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na Dair Politikaları

çerçevesinde eşitlik sağlamayı, halkın tamamına Batı Aydınlanması ilkeleri çerçevesinde aynı hukuk sistemini tatbik etmeyi ve Hristiyanlardan cizye almamayı kabul ettirmeye çalışmışlardır. Çar Fransa ile İngiltere'nin teklifine şiddetle karşı çıkarak ordusunu Tuna'ya göndermiştir. Diplomatik girişimleri sonuç vermeyen Fransa ve İngiltere 1854 yılı Mart ayında Rusya'ya savaş ilan etmişlerdir (Badem 2021; Birbudak 2018; Ermen 2010).

1854'te savaş Tuna, Kafkasya ve Karadeniz'de şiddetlenerek devam etmiştir. Haziran ayında imzalanan Avusturya-Osmanlı antlaşması uyarınca Avusturya'nın da desteği sağlanmıştır. Ruslar Silistre'ye saldırınca İngilizler ve Fransızlar Gelibolu'dan çıkarma yaparak Varna'ya ilerlemişlerdir. Osmanlı ordusu batı cephesinde Ruslara karşı üstünlüğünü pekiştirmiştir. Rusların Eflak ve Boğdan'ı boşaltmaya başlamaları üzerine bölgeye Avusturya askerleri girmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ve müttefikleri (İngiltere ve Fransa) Kırım üzerinden tesirli hareketler gerçekleştirmişlerdir. Kırım'daki çarpışmalar beklenenden uzun sürse de Ruslar bu cephede ciddi bir hezimetle uğramışlardır. Ruslar doğu cephesinde kısmen başarılı olup Kars'a girmiş olsalar da savaşın genelinde Osmanlı İmparatorluğu karşısında yenilmişlerdir (Birbudak 2018; Köremezli 2021). Savaş, 1856 Mart ayında imzalanan Paris Antlaşması ile sona ermiştir. Paris Antlaşması uyarınca Batılı güçler Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün garantörü olmuşlar ve Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa sisteminin bir parçası kabul etmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu Islahat Fermanı'nı hayata geçirmiş, ancak antlaşmada bu fermanın yol açacağı reformların Avrupa devletleri tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nun içişlerine karışma vesilesi olarak kullanılmayacağı konusunda uzlaşmaya varılmıştır. Antlaşmada ayrıca Karadeniz'in askersiz bölge olması da kararlaştırılmıştır. Sırbistan'ın özerkliği genişletilip Avrupalı devletlerin garantörlüğüne girerken Eflak ve Boğdan'a da özerklik verilmiştir (Temperley 1932).

İngiltere ve Fransa'nın İstanbul'u millet sistemini çökerterek Müslümanlar ile gayrimüslimlere eşit yurttaşlık hakları vermeye zorlamaları, Paris Antlaşması'nda verdikleri "Osmanlı İmparatorluğu'nun içişlerine karışmama" taahhüdü ile çelişki içerisindedir çünkü Osmanlı yurttaşlık sistemi bu iki devletin işaret ettikleri ilkelere dayandırılmıştır. Esasen, savaş sonrasında oluşan koşullarda Osmanlı İmparatorluğu'nun kayda değer bir kazancı olduğunu iddia edebilmek mümkün değildir (Yıldız ve Karaçagıl 2012: 283). Sultan Abdülmecid tarafından 1856 Şubat'ında ilan edilen Islahat Fermanı, Osmanlı'nın tüm sosyokültürel, sosyoekonomik ve sosyopolitik yapısını, farklı toplulukları eşit hak ve görevlere dayalı "Avrupalı" bir hukuk sistemi çerçevesinde bir araya getirerek yeniden tasarlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu, Paris Antlaşması ve Islahat Fermanı aracılığıyla Batı'nın finans sistemine entegrasyonunun hızlanması için bankacılık sektörünü geliştirmekle mükellef kılınmıştır. Bunun yanında cizye kaldırılmış, Müslüman ya da gayrimüslim fark etmeksizin, askerlik yapmak istemeyen yurttaşlara askerlik vergisi getirilmiştir (Ermen 2010). İfade edilmelidir ki, ulema cizyenin kaldırılmasını uygun görmediği ve Osmanlı

İmparatorluğu da batılı müttefiklerinin zorlamasıyla Paris Antlaşmasını kabul etmek zorunda kaldığı için askerlik vergisine Osmanlı bürokrasisi tarafından bir tür “hal çaresi” olarak başvurulmuştur. Buna göre, gayrimüslim yurttaşlar askerlik yapmak istemeyecekleri için askerlik vergisi ödeyecekler ve cizye dolaylı yoldan yine devam edecektir (Badem 2011).

Osmanlı İmparatorluğu’nun sosyoekonomik yapısına ışık tutan, “Türkiye” (Turkey) başlıklı yazısında Marx’ın da ortaya koyduğu üzere, 19. Yüzyıl’da Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde yükselen burjuvazi neredeyse tamamen gayrimüslimlerden müteşekkildir (Marx 1897: 5). Kırım Savaşı’nda İngiltere ve Fransa’nın İstanbul’a sundukları desteğin bir sonucu olarak, yine bu iki devletin tesiriyle ilan edilen Islahat Fermanı’nın, Osmanlı İmparatorluğu’nun iktisadi açıdan Batı ile bütünleşmesini sağladığı ve gayrimüslim burjuvazinin gelişmek için ihtiyaç duyduğu reformların hayata geçmesine (örneğin bankacılık sistemini geliştirmesine ve Avrupa-tipi yurttaşlık hakları kurgulamasına) önyak olduğu da dikkate alınmalıdır (Anbar 2009; Uluçol 2019). Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu’nu kendi ekonomik ve finansal sistemlerine dahil etmeye çalışan ve bu maksatla İstanbul’u “Batı-tipi” bir sosyopolitik sistem benimsemeye zorlayan Avrupalı güçler ile gayrimüslim Osmanlı burjuvazisi arasında kayda değer bir çıkar uyuşması bulunmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu Kırım Savaşı’nda Rusya’ya karşı önemli bir askeri zafer kazanmış olmakla birlikte, bu savaşı finanse edebilmek için Avrupa devletlerinden oldukça büyük miktarda borç almış, maliyesi ağır bir yük altına girmiş ve borç veren Avrupa devletleri İstanbul’un ekonomi politikalarında söz sahibi hale gelmişlerdir. Daha da vahimi, Kırım Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu’nun yanında yer alan İngiltere, 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Osmanlı İmparatorluğu’nu parçalayıp yıkmaya karar vermiş ve 1882 yılında Mısır’ı istila etmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nda ise, İngiltere ve Fransa, Kırım Savaşı’nda düşman oldukları Çarlık Rusya’sı ile, Osmanlı İmparatorluğu’nu parçalama ortak hedefi ile ittifak yapmışlardır (Abou-El-Fadl 2019: 53-54; Sander 2006: 306-316).

Rus-Osmanlı Savaşı ve Marx’ın Yazıları

Marx, 9 Haziran 1853’te *New York Tribune* gazetesinde yayınlanan “Türkiye ve Rusya” (*Turkey and Russia*) başlıklı yazısında Moskova ile İstanbul arasındaki krizin tırmanma sürecini anlatmış, Rusya’nın Osmanlı İmparatorluğu’nu bünyesindeki Ortodoks nüfusun “koruyucusu” olduğu yönündeki iddiası vasıtasıyla baskı altına almaya çalıştığını ortaya koymuştur. Rusya’nın bahse konu “koruyuculuk statüsü” iddialarının 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması’na dayandığının altını çizmiştir. Rus Çarının İstanbul’dan Ortodoks patriklerinin atanma süreçlerinde söz sahibi olmayı talep etmesinin Osmanlı İmparatorluğu’nun egemenlik haklarına yönelik bir saldırı olduğunu belirtmiştir (Marx ve Engels 1897: 27-29). 10 Haziran 1853’te yayınlanan “Ültime ve Sonrası” (*The Ultimatum and After*) başlıklı yazısında, Osmanlı İmparatorluğu’nun Rus taleplerine karşı meşru bir mukavemet halinde olduğunu ifade etmiştir (Marx ve Engels 1897: 30-32). İstanbul’un Rusya’ya savaş ilan edişinin perde

Karl Marx'ın Yazılarında 1853-1856 Kırım Savaşı: Rusya ve Avrupa Devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na Dair Politikaları

arkasını aktardığı, 21 Ekim 1853'te yayınlanan "Savaş Sorunu" (*The War Question*) başlıklı yazısında ise Sultan Abdülmecid'in Rus taleplerini değerlendirmek için topladığı yüksek şuranın bu talepleri Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenlik haklarının ihlali ve milli haysiyete hakaret olarak yorumladığını dile getirmiştir. İran'ın da Osmanlı'yı destekleyeceğini aktardığı bu yazısında, Rus ordusuna Çar'ın otoritesinin, Osmanlı ordusuna ise İslami inancın egemen olduğunu anlatmıştır (Marx ve Engels 1897: 142-144). 31 Ekim 1853'te yayınlanan, "Türk Bildirisi" (*The Turkish Manifesto*) başlıklı yazısında Osmanlı İmparatorluğu'nun krizin savaşa ulaşmasını engellemeye çalışarak son derece uzlaşmacı davrandığını fakat Rusya'nın tavrından dolayı savaşın kaçınılmaz hale geldiğini ortaya koymuştur (Marx ve Engels 1897: 145-147).

Savaş boyunca Fransa ve İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu destekleme, Avusturya ve Prusya'nın ise barış sağlama politikalarının samimiyetini sorgulayan Karl Marx, 26 Aralık 1853'te yayınlanan "Dörtlü İttifak-İngiltere ve Savaş" (*The Quadruple Convention-England and the War*) başlıklı yazısında İstanbul'un Rus taleplerine Moskova'nın gayrimüslimlerin hakları üzerinden Osmanlı İmparatorluğu'nun içişlerine müdahalede bulunmaya çalıştığı için karşı çıktığını, Avrupa devletlerinin ise sözde İstanbul'u desteklediklerini ancak barış için Osmanlı İmparatorluğu'na gayrimüslimlere dair yine kendi kararı olmayan ve kendi kültürü ile örtüşmeyen reformları dayattıklarını gözler önüne sermiştir. Marx, başını İngilizlerin çektiği bu dört devletin toprakları işgale uğrayan Osmanlı İmparatorluğu'nu zamanında harekete geçmekten alıkoymakla kalmadığını, aynı zamanda Eflak, Boğdan ve Sırbistan'ı geri almaya çalışmamasını salık verdiklerini aktarmıştır. Ayrıca, Sultan Abdülmecid'in Osmanlı toprakları işgal altındayken teslimiyetçi bir barışı kabul ederek halkına ihanet etmeyeceğini de dile getirmiştir (Marx ve Engels 1897: 171-179).

Savaşın fiilen başlamasının ardından, Marx yazılarında İngiliz ve Fransız ordularının savaşta Osmanlı askerlerine olan desteğini ciddiyetle sorgulamıştır. Örneğin, 27 Aralık 1853'te yayınlanan "Rus Zaferi-İngiltere ve Fransa'nın Durumu" (*The Russian Victory-Position of England and France*) başlıklı yazısında Rus donanmasının Osmanlı gemilerine saldırısına seyirci kalan Fransız ve İngiliz gemileri yüzünden Çarın karada sağlayamadığı üstünlüğü denizde sağladığını anlatmıştır (Marx ve Engels 1897: 180-182). 31 Aralık 1853'te yayınlanan "Palmerston'un İstifası" (*Palmerston's Resignation*) başlıklı yazısında ise, Fransız ve İngiliz donanmalarının Karadeniz'de Osmanlı gemilerine etkili bir destek vermemesinin Osmanlı tarafında 5 bin can kaybına sebep olduğunu kaydetmiştir (Marx ve Engels 1897: 190-193). Çalışmada daha önce de değinildiği üzere, İngiltere Sinop Baskını öncesinde donanmasını İstanbul açıklarına yerleştirmiş olsa da Karadeniz'in güvenliğini sağlamak için devriye gezen Osmanlı gemilerine destek sağlamamış ve bundan cesaret alan Ruslar saldırıya geçmişlerdir. Sinop Baskını sonrasında İngilizler Osmanlı gemilerini yalnız bırakmanın yanlış olduğunu

kabullenerek Karadeniz’de Fransa ile birlikte daha etkin bir rol oynamaya başlasalar da bu gecikme Osmanlı İmparatorluğu’na ağır kayıplar yaşatmıştır (Keleş 2008).

Fransa ve İngiltere’den Osmanlı İmparatorluğu’nun maddi kayıplarının ve can kayıplarının hesabını soran Marx, Engels ile birlikte kaleme aldığı, 17 Ağustos 1854’te yayınlanan “Şu Savaşın Can Sıkıntısı” (*That Bore of a War*) yazısında Varna’ya giren Fransız ve İngiliz askerlerinin Osmanlı ordusuna aylarca kayda değer bir katkıda bulunmadıklarını ve Osmanlı askerlerinin erzağını tükettiklerini belirtmiştir (1897: 448-455). Marx ve Engels’in bahsettiği bu sorunun detaylarına bakıldığı zaman görülmektedir ki, 1854 yılı Ağustos ayında çıkan büyük bir yangın, Varna’daki müttefik askerlerin erzak ve iaşesinin neredeyse tamamını yok etmiştir. Yangın sonrasında sağlam kalan 20 fırının 12’si İngiliz ve Fransız askerleri, 8’i ise Osmanlı askerleri için ekmek üretmeye başlamıştır. Yerli halk, yiyecek ihtiyacının karşılanabilmesi için evlerde fazladan ekmek yapmıştır. Ayrıca, İngiliz ve Fransız askerleri arasında yaygınlaşan yerel halkın kültürel değerlerine saygı göstermeme, alkol tüketerek taşkınlık yapma, parasını ödemediği dükkanlardan mal almaya çalışma ve bağlara ve bahçelere zarar verme gibi davranışlar ciddi huzursuzluklara sebep olmuştur (Keleş 2016). İngiltere’nin siyasetinin samimiyetini sorguladığı diğer bir yazısı olan, 11 Nisan 1854’te yayınlanan “Gizli Diplomatik Yazışmalar” (*The Secret Diplomatic Correspondence*) aracılığıyla Marx İngiltere’nin barış arayışlarında Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanmasına itirazı olmayan Avusturya’ya öncü bir rol vermesini eleştirmiştir (Marx ve Engels 1897: 298-313). İngiltere ve müttefiklerinin politikalarını en çok eleştirdiği yazılardan biri olan, 6 Mayıs 1854’te yayınlanmış “Avusturya ve Sırbistan-Yunanistan ve Türkiye-Türkiye ve Batılı Devletler” (*Austria and Servia – Greece and Turkey – Turkey and the Western Powers*) ise Osmanlı İmparatorluğu’nda zuhur eden güvensizliği şu satırlarla resmetmiştir:

Türkler arasında Batılı müttefiklerine karşı kuşku, güvensizlik ve düşmanlık giderek yaygınlaşmaktadır. Fransa ve İngiltere’ye Çarın kendisinden bile daha tehlikeli düşmanlar gözüyle bakmaya başlıyorlar. Genel yakınma “Sultan’ı devirecekler, vatanı bölecekler ve bizi Hristiyan nüfusa köle yapacaklar” şeklindedir (Marx ve Engels 1897: 344).

Marx’ın 9 Mart 1854’te yayınlanan “Parlamento’daki Görüşmeler” (*Debates in Parliament*) başlıklı yazısı İngiltere, Fransa, Prusya ve Avusturya’nın Rus-Osmanlı Savaşı’na dair çelişkili bir siyaset izledikleri tezini savunmuştur. Marx’a göre bu dört devlet Osmanlı İmparatorluğu’nu Rus taleplerini reddetmeye iterek İstanbul’un tavrının “Hristiyanlara iyi davranmayacağız” şeklinde yorumlanmasına sebep olmuş ve Osmanlı İmparatorluğu’nun göz göre göre savaşa sürüklenmesine yol açmıştır. Dört devlet daha sonraki arabuluculuk girişimlerinde ise İstanbul’a “merak etmeyin, Hristiyanlara iyi davranacağız” anlamına gelen sözler vermesini tavsiye etmişlerdir (Marx ve Engels 1897: 256-260). Bunun yanında, bir diğer yazısında (24 Eylül 1853’te yayınlanan “Viyana Notası”/*The Vienna Note*) İngiltere ve Fransa’nın iç siyasette herhangi bir devrim girişimi olması halinde savaştan çekilerek Osmanlı

Karl Marx'ın Yazılarında 1853-1856 Kırım Savaşı: Rusya ve Avrupa Devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na Dair Politikaları

İmparatorluğu'nu yüzüstü bırakabileceklerini ifade etmiştir (Marx ve Engels 1897: 123). Marx'ın Osmanlı halkının kendi inancı çerçevesinde yönetilme iradesine ve İmparatorluk'un egemenlik haklarına en çok sahip çıktığı yazılardan biri olan, 15 Nisan 1854'te yayınlanmış "Savaş İlan Edildi-Müslüman ve Hristiyan" (*War Declared-Mussulman and Christian*), Şeyhülislam ve ulemanın Batı-tipi bir yurttaşlık sisteminin İslam ile çeliştiği görüşünde olduklarını ve Fransa ile İngiltere'nin bunu sözde "arabuluculuk" girişimleriyle İstanbul'a dayattıklarını ortaya koymuştur. *The Times* gazetesinin Şeyhülislam ile ulemayı "barış karşıtı bağnazlar" olmakla suçladığına dikkat çeken Marx, İngiltere ve müttefiklerinin tavsiyelerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun millet sistemini çökerteceğini; mevcut millet sisteminde vergi, yargı ve siyasette önemli yetkileri olan dini liderleri devre dışı bırakacağını ve böylece gayrimüslim grupları dıştan müdahalelere oldukça açık bir hale getireceğini savunmuştur (Marx ve Engels 1897: 314-323). Marx'ın bu görüşünün, bu çalışmada daha önce açıklamış olan büyük devletler ile Osmanlı İmparatorluğu'nun gayrimüslim burjuvazisi arasındaki çıkar birlikteliğinin oldukça isabetli bir tasviri niteliğinde olduğunu ifade etmek mümkündür.

Marx, bu dönemdeki yazılarında dört Avrupa devletinin (İngiltere, Fransa, Avusturya ve Prusya) Osmanlı İmparatorluğu'na verdikleri desteğin tamamen zoraki olduğunu ve bu devletlerin Osmanlı topraklarına dair gizli gündemleri bulunduğu görüşünü dile getirmiştir. Bu görüşü savunduğu yazılardan biri "Türkiye ve Yunanistan-İtalya" (*Turkey and Greece-Italy*) başlıklı, 2 Mayıs 1854'te yayınlanan yazısıdır. Marx bu yazısında İngiltere ve Fransa'nın Yunan bağımsızlık mücadelesi esnasında Yunanistan'da yaşayan Müslümanların ülkeden çıkarılmasını talep ettiklerini, bu talepleri kabul edilmeyince Rusya ile el ele vererek saldırıya geçtiklerini ve Müslümanları zorla topraklarından çıkardıklarını anlatmıştır. Fransa'nın Cezayir'i ele geçirdiğini hatırlatmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayıp yıkmak için Rusya'nın açık gündemi iken bunun İngiltere, Fransa ve Avusturya'nın gizli gündemi olduğunu savunmuştur. Bahsi geçen tüm devletlerin gayrimüslimleri kullanarak her fırsatta Osmanlı siyasetine müdahale edeceklerini, İngiltere'nin Mısır'ı, Avusturya'nın ise Bosna ile Sırbistan'ı ele geçirmeye çalıştıklarını ortaya koymuştur (Marx ve Engels 1897: 340-342). Çalışmada daha önce de ifade edildiği üzere, Marx'ın bu öngörüsü gerçekleşmiş, İngiltere ile Fransa Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayıp yıkmak için harekete geçmiş, hatta Birinci Dünya Savaşı'nda bu amaç için Rusya ile el ele vermişlerdir.

Sonuçlar

Bu çalışma, ünlü düşünür Karl Marx'ın *New York Tribune* gazetesinde yayınlanan yazılarında Kırım Savaşı'nı nasıl ele aldığını incelemiştir. Marx, bahse konu yazılarında İstanbul'un Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğü ve egemenlik hakları için meşru müdafaa halinde olduğunu ortaya koymuştur. Marx'a göre Osmanlı İmparatorluğu krizin savaşa varmadan barışçıl biçimde çözülebilmesi için çok çaba harcamış fakat Rus Çarı barışçıl

bir çözümü benimsememiştir. Marx Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğine ve toprak bütünlüğüne karşı saldırıda olduğunu, İstanbul'un ise Moskova'nın tavırlarından dolayı İngiltere ve Fransa'ya güvenmek zorunda kaldığını ifade etmiştir. Ancak, Marx'a göre İngiltere ile Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu'na verdikleri destek tamamen zoraki bir destektir ve her ikisi de buldukları ilk fırsatta Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamaya çalışma potansiyeline sahiptirler. Marx yazdığı yazılarda İngiltere ve Fransa'nın askeri desteğinin pek çok durumda son derece verimsiz olduğunu ve gayrimüslimlerin haklarının İslam'a aykırı bir yurttaşlık sistemi ile genişletilmesini savunan Paris ve Londra'nın diplomatik girişimlerinin yarattığı gelişmelerin ise savaşın çıkmasına sebep olan Rus taleplerine benzediğini saptamaktadır. Gerçekten de Osmanlı İmparatorluğu kendi gayrimüslimleriyle ilgili konularda kendisi karar verebilme hakkı için Rusya'ya karşı mücadele etmiş, Avrupa devletlerinin arabuluculuğu ise Osmanlı millet sistemi ile çelişen sonuçlar doğmasına yol açmıştır.

Marx yazılarında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki burjuvazinin gayrimüslimlerden oluştuğunu saptayarak dönemin siyasi ve ekonomik şartlarına dair oldukça önemli tespitlerde bulunmuştur. 19. Yüzyıl'da büyük devletler Osmanlı İmparatorluğu'nu kendi ekonomik sistemlerine dahil etmek istemiş, gayrimüslimleri bahane ederek Osmanlı İmparatorluğu'nun içişlerine müdahale etmiş ve her iki durumda da etki alanı büyüyen gayrimüslim burjuvazi kazançlı çıkmıştır. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve bu iki önemli metne bağlı olarak gerçekleşen reformlar Osmanlı İmparatorluğu'nu alışkın olmadığı bir hukuk, ekonomi ve finans sistemine büründürmüştür. Millet sistemi rafa kaldırılmış, gayrimüslim burjuvazi siyasal ve finansal gücünü artırmıştır. Dolayısıyla, belki de Kırım Savaşı'nın esas kazananı Osmanlı İmparatorluğu değil, gayrimüslim Osmanlı burjuvazisi olmuştur. Bunun yanında, Kırım Savaşı neticesinde Osmanlı İmparatorluğu ağır borç yükü altına girmiş, Eflak ve Boğdan'ın özerkliğini tanımak zorunda kalmış ve kendi kültürü ile devlet geleneklerine aykırı bir yola çıkmak zorunda bırakılmıştır.

Karl Marx'ın saptamalarının bahse konu döneme ışık tutan tarihsel çalışmaların bulgularıyla da büyük oranda örtüştüğünü ifade etmek mümkündür. Örneğin, Marx İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu'na karşılıksız biçimde yardım etmediğini ve vatandaşlık sistemindeki köklü reformların İstanbul tarafından ödenen bir bedel olduğunu savunmaktadır ki Yıldız ve Karaçagıl'ın (2012: 274) bulguları da bu yöndedir. Bunun yanında, Marx İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu'na belirli durumlarda (özellikle Varna'daki erzak krizi ve Sinop Baskını) destek değil köstek olduğunu savunmuştur ve Keleş'in (2008; 2016) çalışmaları bu savı destekler niteliktedir. Marx'a göre Avusturya, Fransa ve İngiltere'nin Osmanlı yanlısı tutumları tamamen konjonktürelidir ve bu devletler Osmanlı İmparatorluğu açısından kalıcı ve güvenilir müttefikler değildir. Demirağ (2005) İngiltere'nin Rus yayılmacılığını Hindistan ile olan bağlantısını korumak adına kendi çıkarları için önlemeye çalıştığını İstanbul'un da bildiğini, dolayısıyla Rusya karşısındaki İngiliz-Osmanlı

Karl Marx'ın Yazılarında 1853-1856 Kırım Savaşı: Rusya ve Avrupa Devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na Dair Politikaları

ittifakının zoraki bir ittifak olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, Fransa Osmanlı topraklarını parçalayarak Akdeniz'e inmeyi amaçlayan Rusya ile, Almanya'nın (eski adı ile Prusya) güçlenmesi neticesinde 1892 yılında bir antlaşma imzalayarak müttefik olmuştur (Demirağ 2005: 154).

Ünlü düşünürün hem Avusturya hem de İngiltere hakkındaki görüşleriyle örtüşen bir analiz gerçekleştiren Sander (2006: 313-316), Kırım Savaşı'ndan sonraki yıllarda Prusya'ya yenilen Avusturya'nın uğradığı güç kaybını Osmanlı topraklarını ele geçirerek gidermek amacıyla 1877'de Rusya ile antlaşma imzalayıp Balkanlardaki etki alanlarını paylaştığını ortaya koymaktadır. Yazar İngiltere'nin ise 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayıp yıkma siyasetini benimseyip önce 1878 yılında Osmanlı İmparatorluğu ile yaptığı bir antlaşma vasıtasıyla Kıbrıs'a yerleştiğini, sonra da 1882 yılında Mısır'ı işgal ettiğini anımsatmaktadır. Dolayısıyla, Marx'ın Avusturya, İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı İmparatorluğu'na sundukları "dostluğun" sağlam, istikrarlı ve kalıcı olmayacağı yönündeki öngörüsü hem tarihçiler hem de bizzat tarihin kendisi tarafından doğrulanmıştır. Her ne kadar Avusturya Almanya ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarındaki müttefiklerinden olsa da İngiltere ve Fransa İmparatorluk'u parçalayarak yıkılmasına yol açan iki devlet olarak tarihe geçmişlerdir (Aksakal 2008).

Kaynakça

- Abou-El-Fadl, Reem. 2019. *Foreign Policy as Nation Making: Turkey and Egypt in the Cold War*. New York: Cambridge University Press.
- Acar, Kezban. 2019. "Kırım Savaşı (1853-1856) Döneminde Propaganda: Rus Popüler Kültüründe Savaş ve Düşman İmgesi". *Bilig* 88: 113-136.
- Aksakal, Mustafa. 2008. *The Ottoman Road to War in 1914: the Ottoman Empire and the First World War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Anbar, Adem. 2009. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'yla Finansal Entegrasyonu: 1800-1914." *Maliye ve Finans Yazıları* 1(84): 17-37.
- Badem, Candan. 2010. *The Ottoman Crimean War: (1853-1856)*. Leiden: BRILL.
- Badem, Candan. 2011. "The Question of the Equality of Non-Muslims in the Ottoman Empire During the Crimean War (1853-1856)." Borejsza, Jerzy (Ed.). *The Crimean War 1853-1856 Colonial Skirmish or Rehearsal for World War? Empires, Nations, and Individuals*. Warsaw: Wydawnictwo Neriton.
- Badem, Candan. 2021. "Kırım Savaşının Osmanlı Toplumsal Yaşamına Etkileri". *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi* 2(2): 137-155.
- Başaran, Ali. 2018. *Annales Araştırma Yöntemine Göre Türkiye'nin Uluslararası Politikadaki Yeri ve Rolünün Değişimine Rusya'nın Etkisi (1699-2017)*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Berlin, Isaiah. 1963. *Karl Marx: His Life & Environment*. London: Oxford University Press.

- Birbudak, Togay Seçkin. 2018. "1853-1856 Kırım Harbi'nde Osmanlı-Avusturya İlişkileri." *Belleten* 82(293): 241-264.
- Çağaptay, Soner. 2006. *Islam, Nationalism and Secularism in Modern Turkey: Who is a Turk?* London: Routledge.
- Davison, Rodebic H. 1976. "'Russian skill and Turkish imbecility': the treaty of Kuchuk Kainardji reconsidered." *Slavic Review* 35:3, 463-483.
- Davison, Rodebic. 2015. *Reform in The Ottoman Empire, 1856-1876*. New Jersey: Princeton University Press.
- Demirağ, Yelda. 2005. "Pan-ideologies in the Ottoman Empire against the West: From PanOttomanism to Pan-Turkism". *The Turkish Yearbook of International Relations* 36: 139-158.
- Derviş, Leyla ve Khalida Dervisheva. 2015. "Çarlık Rusyası'nın Akdeniz Politikası'nın Arka Planı." *Cedrus* 3: 351-364.
- Doğan, Sevgi. 2018. *Marx and Hegel on the Dialectic of the Individual and the Social*. Lanham: Lexington Books.
- Ermen, Gazi. 2010. "İlanından Yüz Elli Yıl Sonra Avrupa Birliği Müzakereleri Bağlamında Islahât Fermânı'na Yeniden Bir Bakış." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51(1): 327-348.
- Fuller, Margaret. 1995. *Margaret Fuller's New York Journalism: A Bibliographical Essay and Key Writings*. Knoxville: University of Tennessee Press.
- Goldfrank, David. 1994. *The Origins of The Crimean War*. London: Routledge.
- Gökbunar, Ali Rıza. 2006. "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Mali Sistemdeki Değişimlerin Toplumsal Yapı Üzerine Etkisi." *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 24(2): 177-203.
- Hale, William. 2000. *Turkish Foreign Policy: 1774-2000*. London: Frank Cass.
- İnalçık, Halil. 2016. *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet*. İstanbul: Kronik Yayıncılık.
- Karaca, Niyazi Taha. 2020. "Dostluktan Çatışmaya: Osmanlı Dönemi Türk-İngiliz İlişkileri". *Journal of Anglo-Turkish Relations* 1(1): 11-32.
- Keleş, Erdoğan. 2008. "Kırım Savaşı'nda (1853-1856) Karadeniz ve Boğazlar Meselesi: The Black Sea and the Straits Question in the Crimean War (1853-1856)." *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 23:23, 149-194.
- Keleş, Erdoğan. 2016. "Kırım Savaşı'nda (1853-1856) Müttefik Orduların Sevk ve İdare Merkezi: Varna". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9:43, 773-800.
- Kıralp, Şevki. 2014. "National Identity and Elite Interests: Makarios and Greek Cypriot Nationalism". Doktora Tezi, Keele University.
- Kıralp, Şevki. 2023. "Fatih Sultan Mehmed'in Siyasal Düşüncesine Yön Veren Unsurlar: İslam, Merkezîyetçilik ve Terakki". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 22(87): 1188-1199.
- Kızılyürek, Niyazi. 2002. *Milliyetçilik Kısılcığında Kıbrıs*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kocaoğlu, Mehmet. 1995. "Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı (1831-1841)". *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 6(6): 195-210.
- Köremezli, İbrahim. 2021. "Kırım Savaşı'nda Osmanlı Stratejisi: Rus Ordusuna Karşı Tuna'yı Savunmak." *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 6(2): 758-785.

Karl Marx'ın Yazılarında 1853-1856 Kırım Savaşı: Rusya ve Avrupa Devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na Dair Politikaları

- Marx, Karl ve Friedrich Engels. 1897. *The Eastern Question*. E. M. Aveling, E. Aveling (Ed.). London: Swan Sonnenschein & Co.
- Marx, Karl ve Friedrich Engels. 2011. *Komünüst Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, Karl. 2011. *Kapital*. C. 1-3. Ankara: Sol Yayınları.
- Ortaylı, İlber ve Mustafa Armağan. 2004. *Osmanlı Barışı*. İstanbul: Ufuk Kitap.
- Öztürk, Fatih. 2014. *Ottoman and Turkish Law*. Indiana: iUniverse.
- Sander, Oral. 2006. *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sperber, Jonathan. 2013. *Karl Marx: A Nineteenth-Century Life*. New York: WW Norton & Company.
- Temperley, Harold. 1932. "The Treaty of Paris of 1856 and its Execution." *The Journal of Modern History* 4(3): 387-414.
- Uluyol, Osman. 2019. "19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde bankacılığın gelişimi." *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi* 16: 19-40.
- Vick, Brian E. 2014. *The Congress of Vienna: Power and Politics after Napoleon*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Yıldız, Özgür ve Canan Karaçağıl. 2019. Kırım Savaşı Üzerine Bir Değerlendirme (1853-1856)." *The Journal of Academic Social Science Studies*. 5: 5, 273-285.
- Wheen, Francis. 2001. *Karl Marx: A Life*. New York: WW Norton & Company.
- Yurdakul, Nurcan. 2023. "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Doğu Akdeniz'de İngiliz-Rus Nüfuz Mücadelesinin Merkezi Olarak Kudüs." *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 8(1): 1055-1086.

